

УДК 334.012.64

Зарубіжний досвід підтримки малого бізнесу: уроки для України

Томнюк Т.Л.

кандидат економічних наук, доцент,
Чернівецький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

У статті досліджено сучасні тенденції в економічно розвинутих країнах щодо державної підтримки суб'єктів малого бізнесу. Охарактеризовано діяльність державних інституцій щодо консультативної, інформаційної та фінансової допомоги суб'єктам малого підприємництва. Розглянуто наявність пільгових кредитних програм для малого бізнесу.

Ключові слова: малий бізнес, підприємництво, державні органи підтримки суб'єктів малого бізнесу, кредит.

Томнюк Т.Л. ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ПОДДЕРЖКИ МАЛОГО БИЗНЕСА: УРОКИ ДЛЯ УКРАИНЫ

В статье исследованы современные тенденции в экономически развитых странах по государственной поддержке субъектов малого бизнеса. Дана характеристика деятельности государственных институтов по консультативной, информационной и финансовой помощи субъектам малого предпринимательства. Рассмотрены наличие льготных кредитных программ для малого бизнеса.

Ключевые слова: малый бизнес, предпринимательство, государственные органы поддержки субъектов малого бизнеса, кредит.

Tomniuk T.L. FOREIGN EXPERIENCE IN SMALL BUSINESS SUPPORT: LESSONS FOR UKRAINE

The article studies modern trends in economically developed countries on state support for small businesses. The characteristics of the activity of state institutions on consultative, information, and financial assistance to small business entities are given. The availability of preferential credit programs for small businesses is considered.

Keywords: small business, entrepreneurship, state support bodies for small business entities, loan.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Світовий досвід демонструє: малий бізнес є елементом ринкового господарства та рушієм економічного розвитку. Цей сектор економіки значною мірою визначає темпи зростання, структурні, якісні, кількісні ознаки і характеристики національного валового продукту. Мале підприємництво вже десятиліттями демонструє позитивні показники динаміки в економічно розвинутих країнах, створюючи передумови для підвищення рівня зайнятості, не зважаючи навіть на процеси автоматизації. Зокрема дані звіту Національної асоціації малого бізнесу (NSBA) США свідчать, що 24 % роботодавців у сфері малого бізнесу, не зважаючи на підвищення рівня автоматизації в Сполучених Штатах, потребують більшої кількості працівників, більшість, – або 67 відсотків – потребують незмінної в порівнянні з попередніми періодами кількості працівників та лише дев'ять відсотків власників малого бізнесу очікують скоротити штат працівників за рахунок автоматизації [1].

В Україні влада наразі не надає підтримки суб'єктам малого бізнесу, а зазвичай оцінює

мале підприємництво як злісного неплатника податків і внесків на соціальне страхування та намагається вивести у цьому сегменті тіньові заробітні плати у легальну площину, підвищуючи рівень мінімальної заробітної плати. Разом з тим, результати фінансової кризи останніх років показали, що в Україні малі та середні підприємства виявилися більш стійкими і стабільними в порівнянні з великими підприємствами [2, с. 54–55].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання підтримки діяльності суб'єктів малого бізнесу перебуває у сфері наукових досліджень ряду вітчизняних науковців, зокрема серед останніх праць варто відзначити доробки таких науковців, як Донець О.Б. [3], Колісніченко П.Т. [4], Тарасевич Н.В. [5], Якушева О.В. [6] та ін.

Кризові явища в економіці України та необхідність пошуку шляхів стимулювання економічного зростання обумовлюють необхідність дослідження передових методів підтримки суб'єктів малого підприємництва в зарубіжних країнах.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є систематизація

та аналіз міжнародної практики державної підтримки суб'єктів малого бізнесу та визначення доцільності її застосування в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасній термінології вирізняють дефініції «малий», «середній» та «великий» бізнес. Критерії щодо визначення в різних країнах відрізняються, проте за основу диференціації зазвичай беруть чисельність найманих працівників, обсяг річного доходу та в окремих випадках має значення вид діяльності. Окремі країни в межах існування малого бізнесу визначають і суб'єктів мікробізнесу. Так, до суб'єктів малого бізнесу в США відносять суб'єктів з чисельністю зайнятих до 500 осіб, розміром активів до 5 млн. дол. США та річним прибутком до 2 млн. дол. США [7, с. 221], в Німеччині – до 250 осіб та річним доходом до 50 млн. євро [8]. До малого бізнесу в Японії відносять суб'єктів підприємства за критеріями, що варіюються залежно від видів діяльності: в обробній промисловості, транспорті чисельністю працівників менше 300 осіб та при наявному статутному капіталі до 1100 млн. ієн (близько 830 млн. євро); для гуртової торгівлі – до 100 осіб та до 30 млн. ієн (близько 23 млн. євро) статутного капіталу; для роздрібною торгівлі та послуг – до 50 осіб та при статутному капіталі 10 млн. ієн (~ 7,6 млн. євро) [7, с. 222].

У Господарському кодексі України, зокрема, визначено поняття «суб'єкт малого підприємства» та відокремлено ще й поняття «суб'єкт мікропідприємства». Так, суб'єктами мікропідприємства є фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи – підприємці та юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України. Суб'єктами малого підприємства є фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи – підприємці, та юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку

України [9]. Отже, в групу малих і середніх підприємств в економічно розвинених країнах входять підприємства, які в Україні належать до групи великих.

Розуміючи важливість малого бізнесу для економіки, розвинуті країни всіляко сприяють його якісному розвитку, використовуючи різноманітні інструменти державної підтримки: податкові пільги, юридичні та консультаційні послуги, освітні програми, програми кредитної підтримки (пільгові кредити, кредитні гарантії).

Чимало країн створили відомства, діяльність яких спрямована саме на підтримку суб'єктів малого бізнесу. Так, в 1953 році Конгресом Сполучених Штатів Америки створено Адміністрацію по справах малого бізнесу (U.S. Small Business Administration – SBA), яка і досі захищає інтереси суб'єктів малого підприємства на державному рівні. Серед основних завдань діяльності Адміністрації щодо суб'єктів малого бізнесу:

- технічна та інформаційна підтримка;
- допомога в отриманні кредитів, надання кредитних гарантій;
- сприяння в отриманні державних замовлень та отриманні контрактів з великими підприємствами;
- безпосереднє субсидування та кредитування малого бізнесу за рахунок коштів власного бюджету [10].

Державним органом з регулювання здійснення діяльності підприємств малого бізнесу Японії є Управління малих підприємств, що підпорядковане Міністерству зовнішньої торгівлі і промисловості. Дане управління контролює дотримання антимонопольного законодавства, забезпечує державний захист інтересів малого бізнесу Японії, обмежує контроль власників, визначає відповідальність замовників, виконавців і субпідрядників за неринкові договірні відносини [10].

Основним державним органом підтримки малих підприємств в Китаї є спеціалізоване агентство – Китайський центр по координації і кооперації бізнесу. Основне завдання центру – створення необхідної інфраструктури для технологічного співробітництва між національними та зарубіжними організаціями в сфері підтримки підприємства. З ініціативи центру реалізується консультаційна та інформаційна підтримка малого бізнесу, організуються торговельні ярмарки, виставки у сфері розробки інноваційної продукції, проводяться семінари, конференції з дослідження проблем малого бізнесу та реалізації програм.

Ще одним важливим органом, що сприяє розвитку малого та середнього бізнесу в Китаї, є державна інформаційна служба CSMEO, яка була створена у 2001 році (у рік вступу Китаю у СТО). Ця служба займається наданням послуг з інформаційного консультування населення та підприємців в питаннях діяльності малого і середнього бізнесу (МСП) через свій Інтернет-сайт. Мережа CSMEO охоплює всі регіони Китаю, що дає можливість інформувати населення про стан ринку праці, зміни чинного законодавства, останні досягнення у сфері науки і технологічних винаходів, про розвиток і стан суб'єктів малого і середнього бізнесу. Пріоритетом діяльності Управління є створення умов для здійснення підприємствами МСП довгострокового експорту і виведення їх на міжнародну арену. З метою реалізації даних цілей Управління надає такі види підтримки МСП: компенсація частини витрат на проведення виставок (до 50%); Сертифікація по ISO; допомога в оформленні прав на інтелектуальну власність (в тому числі компенсується до 50% витрат); інформаційна підтримка; торговий майданчик для МСП; підвищення якості продукції; підтримка при виході на міжнародні ринки, в тому числі юридичні консультації; проведення тренінгів для співробітників МСП. Крім того, у Китаї створена система центрів підтримки МСП – близько 1800 таких центрів, з яких 800 є державними організаціями та 1000 - комерційними. Центри підтримки МСП надають такі послуги: проведення аудиту (на безоплатній основі); навчання персоналу; юридична допомога; технологічна підтримка [11].

Отже, головною функцією створених органів підтримки малого та середнього бізнесу в економічно розвинутих країнах є навчання ведення бізнесу, інформування та допомога, в т.ч. щодо отримання пільгових кредитів.

В Україні організацій такої підтримки наразі не існує. При цьому малий та середній бізнес в частці ВВП країни займає всього 5%, тоді як в деяких європейських країнах доходять до половини [8].

Левову частку малі підприємства складають в таких країнах, як Німеччина, Японія, Великобританія, США і Канада. За даними німецького Міністерства економіки це 99,7% всіх підприємств Німеччини. Вони не тільки виробляють 57% доданої вартості, а й експортують свою продукцію на світові ринки. Наприклад, в США на 10 тис. населення припадає 312 малих підприємств, в Канаді – 937, в Україні – 98 [12; 13].

Традиційно в цих країнах у суб'єктів малого бізнесу працюють більше половини населення, а також вони дають близько 50% доданої вартості. Додана вартість суб'єктів малого бізнесу в Україні у 2016 році становила 16,7% [14]. В Україні за підсумками 2016 року суб'єктам малого бізнесу належить лише 24,6% реалізованої продукції та 17,8% обсягів виробництва [15] (до прикладу, в Японії, де розміщені всесвітньо відомі компанії і концерни по наукомісткому виробництву автомобілів, техніки, інноваційної продукції близько 40% виробництва все ж належить малому бізнесу [16, с. 147-148]), а саме виробництво товарів і їх експорт робить країни багатими. Більшість суб'єктів українського малого бізнесу – це самозайняті громадяни, які займаються торгівлею та надають послуги. Для того, щоб організувати виробництво, потрібні дешеві кредити.

Питання кредитування суб'єктів малого бізнесу в Україні наразі є особливо гострим. Якщо суб'єктам малого бізнесу вдається взяти кредит в банку, то вони платять кредити під 15-30% річних. У багатьох країнах уряди впроваджують державні програми, які дозволяють малому і середньому бізнесу брати кредити від 2% річних. Так, Німеччина запустила 200 програм підтримки малого та середнього бізнесу під загальною назвою Mittelstand, які передбачають виділення на кредитування таких підприємств 15,5 млрд. євро щорічно [17]. Для інвестиції в розвиток компанії (якщо фірма існує не більше 3 років на німецькому ринку) є можливість отримати кредити до 500 тис. євро від державного банку. При цьому банком надається кредит до 90% суми необхідних інвестицій. Погодження щодо видачі кредиту здійснюється державним банком, а тому у випадку нездатності виплатити кредит державний банк зобов'язаний погасити кредитний борг тому банком, який видав кредит. Завдяки такій державній гарантії багато приватних банків знижують вимоги по видачі цього кредиту суб'єктам малого бізнесу –початківцям. Кредит видається на 15 років. При цьому виплата кредиту починається через 7 років. Протягом перших 7 років сплачуються виключно відсотки від суми кредиту [18].

У Британії для підтримки малого бізнесу діє Схема забезпечення кредитів малим підприємствам, по якій малі підприємства з доходом до 5,6 млн. фунтів можуть отримати кредит 250 000 фунтів на термін до 5 років під 2% річних [12].

Щоб отримати кредит, зазвичай у зазначених країнах необхідно лише надати бізнес-план і прогноз фінансових показників.

При відсутності належної державної підтримки в 2017 році українські суб'єкти МСБ отримали можливість кредитування від іноземних банків. Так, в 2017 році Міністерство фінансів залучило довгострокові кредитні кошти у розмірі 400 млн. євро у Європейського інвестиційного банку (ЄІБ) на підтримку та розвиток малого та середнього підприємництва.

Відповідно до умов Угоди з ЄІБ Міністерство фінансів надає кредитні кошти відібраним банкам-учасникам для подальшого фінансування ними українських підприємств. Кредитні кошти спрямовуватимуться на фінансування інвестицій та потреб малого бізнесу в обіговому капіталі. Кредитування розраховане на п'ять років із можливістю дальшого подовження строку використання кредитних ресурсів ЄІБ [19].

За умовами Програми підтримки МСБ Німецький державний банк розвитку KfW зобов'язався надати Україні 300 млн. грн. на підтримку фінансування МСБ протягом наступних 40 років. Програмою можуть скористатись дві категорії підприємств:

1. Малі підприємства з кількістю працівників до 50 осіб, річний дохід яких не перевищує суму, еквівалентну 5 млн. євро.

2. Середні підприємства з кількістю працівників не більше 250 осіб та річним доходом не вище 10 млн. євро в еквіваленті.

Згідно угоди чотири категорії галузей отримали пріоритет:

- 1) сільське, лісове та рибне господарство;
- 2) переробна промисловість;
- 3) тимчасове розміщення й організація харчування;
- 4) постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря.

За умовами угоди МСП відтепер зможуть отримати кредитні кошти під 15% річних на: придбання і модернізацію обладнання; придбання, будівництво або реконструкцію приміщень; поповнення обігових коштів на розширення виробництва [20].

Проте умови отримання кредитів є непрозорими та непрозорими, крім того ставки кредитних ресурсів є значно вищими, ніж у економічно розвинених країнах (до прикладу, той самий KfW в Німеччині надає кредити від 1 до 8% строком на 10-20 років з фіксованою процентною ставкою [8]). Отже, питання зниження вартості та доступності кредит-

них ресурсів для суб'єктів МСБ залишається невирішеним і надалі. Зазначене обумовлює відтік інвестиційних проектів у іноземні країни з привабливішими умовами кредитування (наприклад, серед українського бізнесу поширена практика реєстрації в Польщі).

Головна передумова вирішення проблеми полягає в забезпеченні макроекономічної стабільності, що обумовить поступове підвищення платоспроможності підприємств, підвищення рівня заощаджень домогосподарств в Україні та відновлення позитивної динаміки фінансового ринку. Проте у період стагнації економіки доцільно перейняти досвід ряду країн, в яких уряд через державні фонди здійснював фінансування діяльності малого та середнього бізнесу. Так, наприклад, в Ізраїлі у 80-х роках минулого сторіччя через створення державних венчурних фондів здійснювалися інвестиції в різні стартапи; в Польщі держбанк надає гарантії по кредитах малому і середньому бізнесу (близько 60% від усієї суми кредитів, які беруть клієнти), причому максимальна сума такої гарантії становить до 1 мільйона євро, а вартість – перший рік безкоштовно, а другий – 0,5% [2, с. 56].

Висновки із цього дослідження. Малому бізнесу належить значний сегмент ринкового господарства економічно розвинутих країн та важливе місце у розвитку національних економік.

Результати проведення порівняння критеріїв віднесення суб'єктів бізнесу до «малих» в деяких економічно розвинутих країнах та Україні свідчать, що в групу малих і середніх підприємств в зарубіжних країнах входять підприємства, які в Україні належать до групи великих.

Розуміючи важливість малого бізнесу для економіки, уряди зарубіжних країн використовуючи різноманітні інструменти державної підтримки: податкові пільги, юридичні та консультативні послуги, освітні програми, програми кредитної підтримки (пільгові кредити, кредитні гарантії).

Порівняння окремих показників діяльності суб'єктів малого бізнесу в економічно розвинутих країнах та Україні (зокрема кількість суб'єктів на 10 тис. населення, частка у створенні доданої вартості, обсязи реалізованої продукції та виробництві) свідчить про низьку економічну активність суб'єктів малого підприємництва в Україні, що певним чином обумовлено обмеженістю доступу до дешевих кредитних ресурсів. При відсутності належної державної підтримки в 2017 році українські

суб'єкти малого та середнього бізнесу отримали можливість кредитування від іноземних банків, проте умови отримання кредитів є непростими та непрозорими, крім того ставки кредитних ресурсів є значно вищими, ніж у економічно розвинених країнах.

Таким чином, як засвідчує передовий досвід зарубіжних країн, для поштовху активізації малого підприємництва в Україні необхідне впровадження державних програм, спрямованих на інформаційно-консультативну допомогу та кредитну підтримку суб'єктів малого бізнесу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. National Small Business Association. NSBA 2017 Year-End Economic Report. URL: <http://nsba.biz/wp-content/uploads/2018/02/Year-End-Economic-Report-2017.pdf> (дата звернення: 01.06.2018).
2. Томнюк Т.Л. Напрями підвищення ефективності державного регулювання підприємницької діяльності в Україні. Економічний дискурс. Міжнародний науковий журнал. 2016. Випуск 4. С. 53–61.
3. Донець О.Б. Кредитування малого і середнього бізнесу: дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.08. «Гроші, фінанси і кредит»; Університет Державної фіскальної служби України, Ірпінь, 2017. 259 с.
4. Колісниченко П.Т. Стан і тенденції розвитку малого та середнього підприємництва в Україні. Економіка та суспільство. 2017. № 11. С. 77–85. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/11_ukr/13.pdf (дата звернення: 01.06.2018).
5. Тарасевич Н.В., Марковський А.В. Впровадження міжнародного досвіду банківського кредитування суб'єктів малого бізнесу. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. Випуск 17. С. 755–758. URL: <http://global-national.in.ua/archive/17-2017/152.pdf> (дата звернення: 01.06.2018).
6. Якушева О.В. Економічний розвиток і підтримка малого та середнього бізнесу на регіональному рівні: дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.05. «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка»; Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля Міністерства освіти і науки України, Северодонецьк, 2017. 288 с.
7. Лайчук С.М. Класифікація підприємств малого бізнесу в Україні та за кордоном: порівняльний аспект. Вісник ЖДТУ. 2007. № 4 (42). С. 217–223.
8. Как МСБ в Европе находят инвестиции и финансирование. Бизнес. 06.04.2017. URL: <https://biz.nv.ua/finance/kak-msb-v-evrope-nahodjat-investitsii-i-finansirovanie-914654.html> (дата звернення: 01.06.2018).
9. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 01.06.2018).
10. Ольвінська Ю. О. Особливості державного регулювання малого підприємництва у країнах світу. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2015. № 2. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=814> (дата звернення: 01.06.2018).
11. Мусостова Д.Ш., Бисаева Д.И. Государственная поддержка малого и среднего бизнеса в Китае. Экономика и менеджмент инновационных технологий. 2016. № 1. URL: <http://ekonomika.snauka.ru/2016/01/10707> (дата звернення: 01.06.2018).
12. Міняйло Н. Гроші на бізнес від держави. В розвинених країнах уряди дають дешеві кредити малим підприємствам. Аналітичний центр ТЕКСТИ.ORG.UA. 30.06.2017. URL: http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/77577/Groshi_na_biznes_vid_derzhavy_V_rozvyvnyenyh (дата звернення: 01.06.2018).
13. Показники структурної статистики по суб'єктах господарювання з розподілом за їх розмірами / Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/fin/osp/osp_u/osp_u.htm (дата звернення: 01.06.2018).
14. Додана вартість за витратами виробництва підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства у 2012-2016 роках / Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/fin/dvvp/dvvp_2015_u.htm (дата звернення: 01.06.2018).
15. Обсяг виробленої продукції (товарів, послуг) підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства у 2012-2016 роках / Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/fin/ovpp/ovpp_2015_u.htm (дата звернення: 01.06.2018).
16. Волгин В.В. Индивидуальный предприниматель: Практическое пособие. 6-е изд., перераб. и доп. М.: Дашков и К, 2010. 497 с.
17. Букатюк У. Підтримати малий бізнес. Як Україна відстала від світу. Еспресо. 11.07.2017. URL: https://espresso.tv/article/2017/07/11/malyu_seredniy_biznes (дата звернення: 01.06.2018).
18. Банковские кредиты в Германии для начинающих предпринимателей. Investing Berlin. URL: <http://www.investingberlin.com/financing/crediti-v-germanii/> (дата звернення: 01.06.2018).
19. Мінфін спільно з Європейським інвестиційним банком надає підтримку банківському фінансу-

ванню малого та середнього підприємництва / Міністерство фінансів України. 10.05.2017. URL: <https://www.minfin.gov.ua/news/view/minfin-spilno-z-ievropeiskym-investytsiyni-bankom--nadaie-pidtrymku-bankivskomu-finansuvanni--maloho-ta-serednoho-pidpriemnytstva?category=mizhnarodne-spivrobitnictvo> (дата звернення: 01.06.2018).

20. Нові можливості кредитування для малого і середнього бізнесу / Представництво Європейського союзу в Україні. 05.09.2017. URL: https://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/31703/нові-можливості-кредитування-для-малого-і-середнього-бізнесу_uk (дата звернення: 01.06.2018).

REFERENCES:

1. National Small Business Association. NSBA 2017 Year-End Economic Report. available at: <http://nsba.biz/wp-content/uploads/2018/02/Year-End-Economic-Report-2017.pdf> (accessed 1 June 2018).

2. Tomnjuk T.L. (2016) Naprjamy pidvyshhennja efektyvnosti derzhavnogho rehuljuvannja pidprijemnyckoji dijajlnosti v Ukraїni [Areas of increasing the efficiency of state regulation of entrepreneurial activity in Ukraine]. Economic discourse. International scientific journal, vol.4, pp. 53–61.

3. Donecj O.B. (2017) Kredytuvannja malogho i serednjogho biznesu [Lending to small and medium businesses] (PhD Thesis), Irpin: University of the State fiscal service of Ukraine.

4. Kolisnichenko P.T. (2017) Stan i tendenciji rozvytku malogho ta serednjogho pidprijemnytstva v Ukraїni [Status and trends of small and medium enterprises in Ukraine]. Ekonomika ta suspiljstvo [Economics and Society] (electronic journal), no.11, pp. 77–85, available at: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/11_ukr/13.pdf (accessed 1 June 2018).

5. Tarasevych N.V. (2017) Vprovadzhennja mizhnarodnogho dosvidu bankivskogho kredytuvannja sub'ektiv malogho biznesu [Implementation of international experience of bank lending to small businesses]. Ghlobalni ta nacionalni problemy ekonomiky [Global and national problems of the economy] (electronic journal), vol. 17, pp.755–758, available at: <http://global-national.in.ua/archive/17-2017/152.pdf> (accessed 1 June 2018).

6. Jakusheva O.V. (2017) Ekonomichnyj rozvytok i pidtrymka malogho ta serednjogho biznesu na regionalnomu rivni [Economic development and support of small and medium-sized businesses at the regional level] (PhD Thesis), Sjevjerodoneckj: East Ukrainian National University named after Volodymyr Dahl of the Ministry of Education and Science of Ukraine.

7. Lajchuk S.M. (2007) Klasyfikacija pidprijemstv malogho biznesu v Ukraїni ta za kordonom: porivnjalnyj aspekt [Classification of Small Business Enterprises in Ukraine and Abroad: A Comparative Aspect]. Journal of ZHDTU, no. 4 (42), pp. 217–223.

8. Kak MSB v Evrope nakhodyat investitsii i finansirovanie [How SMB in Europe find investment and financing]. Biznes [Business] (2017) (electronic journal) – Available at: <https://biz.nv.ua/finance/kak-msb-v-evrope-nahodjat-investitsii-i-finansirovanie-914654.html> (accessed 1 June 2018).

9. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine “Economic Code of Ukraine”, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (accessed 1 June 2018).

10. Oljvinsjka Ju. O. (2015) Osoblyvosti derzhavnogho rehuljuvannja malogho pidprijemnytstva u krajinakh svitu [Features of state regulation of small business in countries of the world]. Derzhavne upravlinnja: udoskonalennja ta rozvytok [Public Administration: Improvement and Development] (electronic journal), no. 2, available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=814> (accessed 1 June 2018).

11. Musostova D.Sh., Bisaeva D.I. (2016) Gosudarstvennaya podderzhka malogo i srednego biznesa v Kitae [State support of small and medium business in China] Ekonomika i menedzhment innovatsionnykh tekhnologiy [Economics and management of innovative technologies], no. 1, available at: <http://ekonomika.snauka.ru/2016/01/10707> (accessed 1 June 2018).

12. Minjajlo N. (2017) Ghroshi na biznes vid derzhavy. V rozvynenykh krajinakh urjady dajutj deshevi kredyty malym pidprijemstvam [Money for business from the state. In developed countries, governments provide cheap loans to small businesses]. Analichnyj centr TEKSTY.ORG.UA [Analytical Center TEXTS.ORG.UA] (electronic journal), available at: http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/77577/Groshi_na_biznes_vid_derzhavy_V_rozvynenyh (accessed 1 June 2018).

13. State Statistics Service of Ukraine. Pokaznyky strukturnoji statystyky po sub'jektakh ghospodarjuvannja z rozpodilom za jikh rozmiramy [Indicators of structural statistics by economic entities with distribution by size], available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/fin/osp/osp_u/osp_u.htm (accessed 1 June 2018).

14. State Statistics Service of Ukraine. Dodana vartistj za vytratamy vyrobnytstva pidprijemstv za vydamy ekonomichnoji dijajlnosti z rozpodilom na velyki, seredni, mali ta mikropidprijemstva u 2012-2016 rokakh [Value added at cost of production by type of economic activity with distributio for large, medium, small and micro enterprises

in 2012-2016], available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/fin/dvvvp/dvvvp_2015_u.htm (accessed 1 June 2018).

15. State Statistics Service of Ukraine. Obsjagh vyroblenoji produkciji (tovariv, poslugh) pidpryjemstv za vydamy ekonomichnoji dijajnosti z rozpodilom na velyki, seredni, mali ta mikropidpryjemstva u 2012-2016 rokakh [Volume of manufactured goods (goods, services) of enterprises by types of economic activity with distribution for large, medium, small and micro enterprises in 2012-2016], available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/fin/ovpp/ovpp_2015_u.htm (accessed 1 June 2018).

16. Volgin V.V. (2010) Individual'nyy predprinimatel': Prakticheskoe posobie. – 6-e izd., pererab. i dop. [Individual entrepreneur: A practical guide. - 6 th ed., Revised and enlarged]. Moscow: Dashkov. (in Russian)

17. Bukatjuk U. (2017) Pidtrymaty malyj biznes. Jak Ukrajina vidstala vid svitu [To support small business. How Ukraine is lagging behind the world]. Espresso [Espresso], available at: https://espresso.tv/article/2017/07/11/malyy_seredniy_biznes (accessed 1 June 2018).

18. Investing Berlin. Bankovskie kredyty v Germanii dlya nachinayushchikh predprinimateley [ank loans in Germany for beginners], available at: <http://www.investingberlin.com/financing/crediti-v-germanii/> (accessed 1 June 2018).

19. Ministry of Finance of Ukraine (2017). Minfin spiljno z Jevropejskym investycijnym bankom nadaie pidtrymku bankivskomu finansuvannju malogho ta serednjogho pidpryjemnytstva [The Ministry of Finance, together with the European Investment Bank, supports the financing of small and medium-sized enterprises], available at: <https://www.minfin.gov.ua/news/view/minfin-spilno-z-ievropeiskym-investytsiyni-bankom--nadaie-pidtrymku-bankivskomu-finansuvanniu--maloho-ta-serednoho-pidpryjemnytstva?category=mizhnarodne-spivrobitnictvo> (accessed 1 June 2018).

20. Representation of the European Union in Ukraine (2017). Novi mozhlyvosti kredytuvannja dlja malogho i serednjogho biznesu [New lending opportunities for small and medium businesses], available at: https://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/31703/нові-можливості-кредитування-для-малого-і-середнього-бізнесу_uk (accessed 1 June 2018).